

VYTAUTAS RADŽVILAS: „MANKURTIZMO SPĄSTAI“

Praėjusią savaitę prof. Jūratė Laučiūtė paskelbė straipsnį „Pirmyn! | praeiti?“, kuriame atkreipė dėmesį į panašumą tarp VU TSPMI studentų piktinimosi mano „euroskeptiškoms“ pažiūromis ir okupacinio režimo entuziastų skundų dėl „nacionalizmo dvasios“ pokario VU filologijos profesorių paskaitose. Pastarąjį mėnesį tai toli gražu ne pirmas šiuos ir kitus dabartinių ir sovietinių mėginimų įtvirtinti „vieną tiesą“ panašumus primenantis tekstas, išskirtinis savo atvirumu ir neatsitiktinai sulaukęs atitinkamo jį skelbusios redakcijos įvertinimo, - su ištisus trejus metus kas savaitę komentarus leidiniui rašiusia autore skubiai nutraukta sutartis.

Vytautas RADŽVILAS
VU profesorius, filosofas

Šis straipsnis aktualus visai Lietuvos visuomenei. Atmintis - tik ji neleidžia žmogui tapti nežinančiu, kas jis buvo, yra ir privalo būti, mankurtu ir apsaugo nuo pavojaus tapti „laimingu“, tai yra net nepajėgiančiu aiškiai suvokti savo apgailėtinos padėties, vergu. Nereikia priminti, kad mankurtas - dvasiškai suluošintas žmogus, iš kurio atimta atmintis. Tai neprisimenantis savo praeities ir kilmės - tėvų ir gimtosios bendruomenės - padaras, kuris, nesuvokdamas, kas jis yra, visada jaučiasi „laimingas“ ir pasiruošęs akiai įvykdyti bet kurį šitokia būtybe jį pavertusių šeiminkų paliepimą. Kad ir kokia svarbi ir maloni man gerbiamos profesorės išsakyta moralinė parama, sutartis su šio teksto autore nutraukta dėl kitos priežasties. Toji priežastis yra kur kas gilesnė: savo straipsniu ji pataikė į patį Lietuvoje vyraujančios ideologinio ir politinio valdymo sistemos nervą. Straipsnis „žalingas“ ir „pavojingas“ pirmiausia todėl, kad gaivina daugelio žmonių prisiminimus apie sovietmečiu vykusias „neteisingai mąstančių“ asmenų moralinio ir psichologinio spaudimo bei žlugdymo kampanijas.

Okupacijos laikų neregėjusiai ir neatsimenančiai, tad kiek naivokai tikinčiai, kad gyvena „laisvės karalystėje“, jaunajai kartai jis gali tapti paskata susimąstyti, kas yra tikroji laisvė ir kokia jos prasmė, nes turėtų pažadinti sveiką abejonę ir gilesnę pajautą, kad Lietuvoje su laisve vyksta keisti ir negerai dalykai. Nuo čia jau tik mažas žingsnelis iki to, kad visuomenei atsivertų akys ir daugeliui taptų akivaizdi ir pagaliau viešai pasakyta didžiausia šių dienų Lietuvos „paslaptis“: būtent kad Lietuvą valdo ir negailėtingai naikina vėlyvojo sovietmečio komsomolo karta. Grobikams sunaikinus ir nutildžius sąmoningiausius ir patriotiškiausius Lietuvos visuomenės sluoksnius, o slenkant metams natūraliai keičiantis kar-

toms ir vykstant nuožmiam visuomenės ideologiniam indoktrinavimui bei „perauklėjimui“, okupuotoje šalyje mankurtėjimas plito vis lengviau ir sparčiau. Sąjūdžio išvakarėse Lietuvoje buvo likę kur kas mažiau istorinę atmintį ir tautinę bei valstybinę sąmonę išsaugojusių piliečių, nei melagingai skelbia tris dešimtmečius skleidžiamas „visuotinio tautos prabudimo“ mitas.

Mažiausiai prabudusiųjų buvo labiausiai „perauklėtoje“ - iš pradžių prievarta atplėštoje, o vėliau vis savanoriškiau atitrukinėjusioje nuo dvasinių, moralinių ir politinių Lietuvos Respublikos ištakų ir idealų kamjaunuolių kartoje. Smarkiai sumankurtinta - nukrikščioninta, ištautinta ir išvalstybinta - Sąjūdžio išvakarėse ji buvo parengta ir pasiruošusi užbaigti Tautos naikinimo darbą. Kadangi nebuvo spėjusi tiek pasireikšti šiame bare kaip labiau pasižymėję „partijos draugai“, ji nesunkiai prisitaikė prie naujų sąlygų - okupantų iškiepytas sovietines „pažangias“ pažiūras greitai ir gana meistriškai padengė išoriniu „europinių vertybių“ lako sluoksneliu. Netruko paaiškėti, kad ji ne tik lengvai perėmė naują politinį žodyną ir retoriką, bet „pažangumu“, o kartu ir abejingumu Tautos ir valstybės likimui pranoko savo mokytojus.

Augę nepriklausomoje Lietuvos valstybėje ar bent girdėję joje gyvenusių tėvų pasakojimus vyresnieji Lietuvos vedliai į šviesų komunizmo rytojų tai valstybei ir pačiai jos idėjai vis dėlto jautė tam tikrų sentimentų ir šokią tokią pagarbą. Netruksta liudijimų, kad ne vieną išdaviką ir kolaborantą vis dėlto retkarčiais pristabdydavo ir priversdavo pasijausti neįaukiami ar net susigėdus nerangiai teisingis dėl savo niekšišku veiksmų būtent anos laisvos Lietuvos vaizdiny, nevysiškai išblukusi joje patirto žmoniškesnio gyvenimo ir auklėjimo įtaka. Prof. B.Genzelis pasakojo, kad, pvz., liūdno atminties LKP CK sekretorius drg. P.Griškevičius neretai būdavo gana sukalbamas lietuviškojo kultūrinio paveldo išsaugojimo ir panašiais klausimais, išskyrus, žinoma, atvejus, kai būdavo aiškios ką nors daryti draudžiančios Maskvos direktyvos. Pakakdavo trumpų apstemusios istorinės atminties pašviesėjimų, kad staiga prabudusi uolaus okupantų tarno tautinė savigarda akimirksniu pažadintų sąžinę, kuri padiktuodavo ne betaučio „sovietinio žmogaus“, bet tik akimirksniu atsikvošėjusio lietuviško dvasioje galėdavusius kilti sprendimus ir veiksmus.

Čia ir išryškėja didysis šių dienų paradoksas. Kitaip nei nepriklausomos Lietuvos atmintį turėję komunistai, tipiška vėlyvojo sovietmečio kartos atstovė p. Nerija Putinaitė jau leido sau Joną Basanavičių vadinti psichiniu ligoniu, o Vincą Kudirką - nevykėliu. Palyginkite, Lietuvos komunistų vadą, „liepsningas revoliucionierius ir internacionalistas“ V.Mickevičius-Kapsukas iš pagarbos V.Kudirkai manė esant būtina rinktis mažiškinę jo slapyvardžio - Vincas Kapsas - formą. Neatsitiktinumas, kad šeiminkaudama Vilniuje marionetinė V.Mickevičiaus-Kapsuko vyriausybė vis dėl-

to pagarbiai elgėsi su J.Basanavičiumi ir kitais iškiliais moderniąją lietuvių tautą kūrusiais to meto šviesuoliais. Juos mėginta palenkti savo pusėn ir paskatinti bendradarbiauti. Šitaip buvo elgiamasi toli gražu ne vien dėl grynai politinių arba, kaip mėgstama sakyti, pragmatinių paskatų. Daugelis aršų komunistų ir nepriklausomos Lietuvos valstybės idėjos atkaklių priešininkų vis dėlto iš tiesų vertino ir gerbė V.Kudirką ir kitus iškilius XIX a. pabaigos inteligentus - tautinio atgimimo veikėjus - kaip lietuvių tautos tėvus kūrėjus. Sovietmečiu buvo neigiamai vertinama jų politinė veikla, pastangos kurti „buržuazinę“ Lietuvos valstybę laikytos „istorine klaida“, bet tokio pobūdžio patyčios, kokias sau leidžia dabartiniai vėlyvojo sovietmečio ir nepriklausomo

mybės sąlygomis subrandinti eukromjaunuoliai, buvo neišvairduojamos.

V.Kudirkos pasakojimas, kaip jis iš užkietėjusio lenkomanos atvirto į lietuvių, buvo privalomas lietuvių literatūros kurso skaitinys. O šių dienų „laisvoje“ Lietuvoje mokiniai ne tik „jautriai“ apsaugoti nuo kenksmingos tokių skaitinių įtakos, bet mėginimas įtraukti šį pasakojimą į mokymosi programą būtų įvertintas kaip neleistina ir griežtai smerktina „atavistinio“ nacionalizmo apraiška. Visa tai savaip logiška, nes J.Basanavičiaus įkvėptas ir su bendražygiais įgyvendintas Lietuvos projektas *de facto* ir net pusiau oficialiai laikomas nebereikalinga ir beprasmiška atgyvena - net akivaizdžiai augančių geopolitinių grėsmių akivaizdoje, kai ugdyti

sveiką patriotizmą darosi gyvybiškai svarbu.

V.Kudirka vaizdžiai aprašo, kaip jį, gimnazijoje besimokantį lietuvių valstiečių sūnų, aplankius tėvams, vesdavosi šiuos į tolimiausią sodo kertelę, kad bendramoksliai nenugristų, jog šeima kalbasi „mužikiška“ lietuviška šneka, ir šitaip išvengtų jų pašaipų ir gėdos. O baigiamas prisiminimas jaudinančiomis eilutėmis, kaip, paėmęs į rankas J.Basanavičiaus išleistą „Aušrą“, V.Kudirka apsiverkė iš kartelio ir jau iš kitokios gėdos. Gėdos, kad taip ilgai buvo išsižadėjęs savo kilmės ir Tautos. Nusakant šią skausmingą tapatybės paiešką trajektoriją madinga postmodernia kalba, jis suvokė ir įsisąmonino savąjį tapatumą ir tvirtai apsisprendė jį teigti ir valingai ginti. Tačiau dabartinėje Lietuvoje šis pasakojimas kažkodėl laikomas „politiškai nekorektišku“ ir „neaktuali“ - kliūtimi besimokančiam jaunimui išsiugdyti „šiuliškiškesnę“, „tikru XXI a. žmogumi ir europiečiu“, o ne kažkokia XIX a. pabaigos atgyvena.

Viskas būtų sklandu ir gražu, tik bėda ta, kad šią J.Basanavičiaus ir V.Kudirkos pastangomis išskleistą ir vėliau išpuoselėtą lietuviybės sampratą taip pat „atgyvena“ laikė ir mokė jos gėdytis bei ragino kuo greičiau išsižadėti ir Lietuvos žemę tryptę sovietinis okupantas. Ir galiausiai, koks sutapimas: ta „pasenusi“ ir „nebeaktuali“ lietuviškoji tapatybė yra ne krislas, o didžiausias rąstas putiniškos Rusijos revanšistų akyse.

Jų neapykantos „pribaltikoje“ tariamai klestinčiam nacionalizmui ir aršios kovos su juo motyvą suprasti nesunku. Tiems „nacionalistams“ būdingas vienas itin „nepatogus“ bruožas: iškilus reikalui jie visada pirmieji ir nedvejodami stoja ginti savo tautos ir šalies. Ilgiausiai pokarinėje Europoje trukęs lietuvių partizaninis karas - J.Basanavičiaus ir V.Kudirkos „nacionalistinėmis“ idėjomis tikėjusių ir jų tikrumą savo gyvybės kaina liudijusių tarpukario Lietuvoje užaugusių ir jos išugdytų jaunų pasišventėlių ir drąsuolių žygdarbis. Visai neseniai, kai Ukraina tapo agresoriaus auka, pakrikusi ir demoralizuota armija nepajėgė priešintis, nes karininkai nedrįsdavo įsakyti savo valdiniam kautis su priešu, baimindamiesi, kad sumankurtęjė kareiviai šaudys jiems į nugaras. Ir vėl šalį išgelbėjo ne saldžiakalbiai „ėjimo į Europą“ šaukliai, bet tų pačių „nacionalistų“ suformuoti kone beginklių savanorių batalionai, kurie ir atlaikė pirmąjį priešų smūgį. Būtent šią pamoką, kuri vis dar nėra išmokyta Lietuvoje, puikiai perprato ir iš jos pasidarė išvadas Putinai sėbrai. Jie žino ir supranta: mankurtai - ar tai būtų XX a. sovietiniai, ar XXI a. europiniai mankurtai - niekada nenorės ir nesugebės sąmoningai ir valingai ginti savo valstybės. Neatsitiktinai trokštama, kad jų būtų kuo daugiau. Štai kodėl sovietmečiu vykusio kova su „nacionalizmo atgyvenomis“ tęsiasi. Belieka tikėtis, kad ne iki „pergalingos pabaigos“, kuri greičiausiai užverstų paskutinį Lietuvos istorijos puslapį.

► V.Kudirka apsiverkė iš kartelio ir jau iš kitokios gėdos. Gėdos, kad taip ilgai buvo išsižadėjęs savo kilmės ir Tautos

Stasio Žumbio nuotr.